

Radoslav Katičić bio je profesor koji je oduševljavao dobre studente, iznosio im je neprestano veliko bogatstvo istančanih obavijesti iz riznice svojega znanja i tumačio najteže teme s tolikom jasnoćom razumijevanja da je to izgledalo kao da im svugdje kroz neprobojni gustiš prašume činjenica otvara putove kojima se može lako prolaziti i dolaziti do najdaljih i najširih vidika. Takav dojam mogu steći i pažljivi čitatelji njegovih djela, od kojih svako donosi bogate, originalne, a često i iznimno znatne prinose znanosti. A takav je bio i učinak živih razgovora s njime o zahtjevnim temama na sve one koji su ga imali priliku i s te strane upoznati. Sustručnjaci su ga visoko cijenili i prepoznavali njegovu izuzetnost, a on svoja mišljenja nikada nije nametao, nego ih je uvijek temeljito obrazlagao. Širina njegove naobrazbe, temeljitost znanstvenoga rada, oštromnost razumijevanja i neumornost u radu stvorili su jedan od najznatnijih opusa u humanističkim znanostima u Hrvatskoj, koji je istodobno izuzetan i u međunarodnoj znanosti, za koju je i izravno pisao znatan dio svojih radova.¹ Njegovi prinosi znanostima kojima se bavio, kao i hrvatskoj kulturi za koju je živio, imaju neprolaznu vrijednost. Sretna je Hrvatska da je imala takva znanstvenika i takva čovjeka, i da ga je mogla svijetu dati!

Mislav Ježić

¹ Napomena Uredništva: bibliografija radova R. Katičića do 2000. godine nalazi se na njegovoj stranici HAZU http://info.hazu.hr/hr/clanovi_akademije/osobne_stranice/radoslav_katicic/radoslav_katicic_biografija/

U SPOMEN

VLADIMIR HORVAT

(1935. – 2019.)

Zagrebu je 14. rujna 2019. preminuo sveučilišni profesor, filolog, povjesničar i publicist isusovac o. Vladimir Horvat, jedan od najboljih poznavatelja života i djela Bartula Kašića,¹ autora prve hrvatske slovnice i prevoditelja cjelovitoga Svetoga pisma.

Rođen je 21. ožujka 1935. u međimurskoj Donjoj Dubravi. Otac mu je bio crkveni orguljaš i hrvatski domoljub, pa su mađarski fašisti po okupaciji Međimurja 1941.

¹ Ovdje se rabi inačica Kašićeva imena *Bartul* prema liku kojim se sam Kašić potpisivao kad je pisao hrvatski: *Bartuo*.

prognali obitelj u Koprivnicu, gdje su mu oca pak u studenom 1945. na temelju lažne optužbe ubili hrvatski komunisti. Očev uzoran život i mučenička smrt utjecali su na Horvatov izbor duhovnoga zvanja i kasnija istraživanja poratnih zbivanja pri komunističkom preuzimanju vlasti u Hrvatskoj.

Od 1946. pohađa Nadbiskupijsku klasičnu gimnaziju Dječačkoga sjemeništa na zagrebačkoj Šalati, a u isusovački novicijat stupa 1952. Duhovno sazrijevanje, znanstvenu radoznalost, sustavan, predan i uporan rad duguje, po vlastitom kazivanju, gimnazijskomu profesoru povijesti Petru Šimuniću.² Na Filozofsko-teološkom

² Petar Šimunić, obljubljeni srednjoškolski profesor povijesti, domoljubni je stradalnik zbog razotkrivanja velikosrpskih osvajačkih planova prema susjednim narodima u Načertaniju Ilije Garašanina te obrane dostojanstva hrvatskoga naroda i jezika u vrijeme komunističke strahovlade u Hrvatskoj (v. više u zborniku *Od Mure do mora, od Save do Seine*, Zagreb, 2015., str. 51. – 61.).

institutu u Zagrebu studirao je filozofiju (1957. – 1960.) i teologiju (1961. – 1965.), a na Filološkom fakultetu u Beogradu sa sjemenišnom maturom upisuje 1965. studij jugoslavistike te diplomira 1970. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu magistrira 1975. radom o poetici Matoševe novele *Camao*, a doktorira 1997. tezom *Jezikoslovna problematika u djelima Bartola Kašića*.

Za svećenika je zaređen u Zagrebu 1964. Od 1966. do 1968. u Sarajevu je bio kateheta studenata, potom 1969. – 1972. istu službu obavlja u isusovačkom sjemeništu u Zagrebu te predaje hrvatski jezik. U razdoblju 1973. – 1975. u Dubrovniku je odgojitelj u Biskupijskom sjemeništu te nastavnik hrvatskoga i francuskoga jezika u Klasičnoj gimnaziji Ruđera Boškovića. Od 1975. do 1985. vodio je Hrvatsku katoličku misiju u Parizu, pokrenuo i uređivao dvojezični bilten *Naš glas – Notre voix*, utemeljio hrvatsku osnovnu i srednju školu te s Henrikom Hegerom surađivao u Interdisciplinarnom programu hrvatskih studija za istraživanje hrvatske kulture u Centru za istraživanje poredbene književnosti na Sorbonni. Proganjan od komunističkih vlasti, ostaje bez putovnice, pa se 1986. vraća na službu u Beograd, superior je isusovačke rezidencije, župnik, dekan i voditelj tribina religiozne kulture. Od 1992. do 1999. bio je pročelnikom Hrvatskoga povijesnoga instituta u Beču. Od 1994. do umirovljenja bio je profesorom na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu (danas Fakultet filozofije i religijskih znanosti) te na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu.

Njegovu filološku djelatnost obilježuje posvećenost dvama velikim hrvatskim tematima: matošiani i kašićiani, iskazanima u mnogobrojnim predavanjima, člancima i raspravama te okrunjenima u knjigama *Prilog Matoševoj poetici* (Zagreb, 1994.) i *Bartol Kašić – otac hrvatskog jezikoslovlja* (Zagreb – Beč, 1999., 2004.)

Prvi temat, matošiana, izvire iz njegove lirske tankoćutnosti³ i opetovana filološkoga iščitavanja tekstova u pronicanju onih najdubljih pjesničkih slojeva, koji su nositelji smislova što pokreću čitateljske emocije. Oni se u prvi mah, u prvim čitanjima, čine nedohvatnima za objekciju i otkrivanje pjesnikova postupka, ali se Horvatovim interpretativnim umijećem, koje osobito ističu njegovi učenici, odjednom rastvaraju i čine tako naravnima da se jedino takvima i mogu vidjeti ili čuti. U interpretaciji Matoševe poetike bio je jednako uspješan kad je riječ o pronalaženju glazbene strukture u poetici Matoševe novelistike, Matoševih i Baudelaireovih dodira, raščlambe dvoznačnoga naslova glasovite Baudelaireove zbirke iz 1857. Cvjetovi zla, dokazujući da nije riječ o cvjetovima *zla* nego cvjetovima *boli*, ili pak iščitavajući u Matoševoj noveli *Prva pjesma*, na tragu Kaštelanova čitanja proze *Sjena*, i dijelove koji se mogu čitati kao pjesme u prozi, čime bi Matoš, a ne A. B. Šimić bio tvorcem slobodnoga stiha u hrvatskoj književnosti.

Kašićevim se djelom počeo sustavno baviti potkraj 1980-ih nakon otkrića Kašićeva rukopisnoga rječnika te na međunarodnom skupu *Dva veka Vuka* 1987. u

³ Odrednica Mislava Ježića u zborniku *Od Mure do mora, od Save do Seine*, str. 282.

Beogradu izlaže referat: Vukov srpski rječnik (1818) prema rječnicima isusovaca leksikografa: Kašića (1599?), Mikalje (1649), Habledića (1670), Della Belle (1728) i Jambrešića (1742). Svojim pristupom, koji se nakon sloma hrvatskoga proljeća 1971. i razdoblja hrvatske šutnje nije očekivao, suprotstavio se službenoj srbocentričnoj interpretaciji jezične povijesti dvaju naroda i na skupu koji je imao divinizirati Karadžića kao tvorca i srpskoga i hrvatskoga književnog jezika, utvrdio da na početku ne stoje ni Vuk Karadžić ni Ljudevit Gaj u 19. stoljeću nego Bartul Kašić u 16. stoljeću i ako je tko komu „uzeo“ jezik, onda je nesumnjivo da jezik hrvatskih pisaca i leksikografa čini osnovicu Karadžićeva Srpskoga rječnika, ostalo da su turcizmi i srbijanski regionalizmi.⁴

Boravio je u Rimu 1990. – 1991., nastavljajući istraživanje u arhivima, napose Propagandinu, u potrazi za gradivom o Kašićevu leksikografskom i prevoditeljskom radu. Rezultat je toga istraživanja konačno sigurno atribuiranje rukopisa RKP 194 iz Knjižnice samostana Male braće u Dubrovniku Bartulu Kašiću, što je još 1909. bio naslutio istraživač Pavo Mitrović. Riječ je o hrvatsko-talijanskom rječniku koji je Kašić sastavio oko 1599. služeći se Vrančićevim petojezičnikom (od 3700 riječi zajedničkih je 3120), a autorstvo je Horvat utvrdio raščlambom grafijskom, papirološkom i sadržajnom, te ga objavio 1990. u izdanju Kršćanske sadašnjosti pod naslovom Hrvatsko-talijanski rječnik s Konverzacijskim priručnikom (drugo izdanje 1999.).

Traganje za autorstvom rječnika bilo je motivirano Horvatovim razmišljanjem da Propaganda Kašiću zacijelo ne bi bila naručila pisanje hrvatske gramatike a da za nju nije imao prethodno prikupljeno rječničko gradivo. Na postojanje takvoga rječnika upućivao je i naslov gramatike iz 1604. godine (*Institutiones linguæ Illyricæ* namjesto *Institutiones grammaticæ linguæ Illyricæ*), koji Horvat interpretira ostatkom prvotnoga opsežnijega sadržaja – rječnika, konverzacijskoga rječnika i gramatike, od kojega je Kašić morao odustati jer je naručiteljima tiskanje bilo preskupo, pa je tiskana samo gramatika.⁵

Zahvaljujući Horvatovim arhivskim istraživanjima, kojima su put utrli marni prethodnici (među ostalima Ivan Golub, Elisabeth von Erdmann-Pandžić, Zvonko Pandžić, Petar Bašić), danas su razjašnjene i okolnosti u kojima je onemogućeno tiskanje Kašićeva prijevoda Svetoga pisma. Temeljem navoda Girolama Nappija u njegovu rukopisu iz 1648. *Annali del Seminario Romano* (signatura No 2800), pronašao je Horvat u *Archivio Pontificiae Universitatis Gregoriana*e u Rimu Kašićev tekst *Apologia latina adversus asserentes versionem illyricam Sacrae Scripturae esse a s. Hieronymo Dalmata doctore maximo scriptam* (Latinska obrana protiv

⁴ Horvat je u razotkrivanju Karadžićeva nečasna postupka nijekanja hrvatskoga jezičnoga imena i zataje hrvatskih izvora imao prethodnika i u liku tragično stradaloga varaždinskoga profesora Franje Galinca, kojega su pri „oslobođenju“ Varaždina 1945. pogubili partizani, nakon što je u Vrelima i prinosima 1944. objavio raspravu *Isusovac Ardelio Della Bella i Vuk. Stef. Karadžić*.

⁵ Kašićevu zamisao o cjelovitom jezičnom priručniku ostvario je njegov mlađi subrat Jakov Mikalja, objavivši u svom *Blagu jezika slovinskoga gramatiku, pravopis i rječnik*.

onih koji tvrde da je hrvatski prijevod Svetog pisma napisao sv. Jeronim, Dalmata, najviši doktor) i u njem odgovore na pitanja koje su istraživači postavljali godinama.⁶ Kašić je nedvojbenim krivcima proglasio „narodne zlotvore“ (malignantes nationales), biskupe Ivana Tomka Mrnavića i Rafaela Levakovića, koji su najprije prigovarali da prijevod nije usklađen s prijevodom i pismom sv. Jeronima, a kad je to odbačeno, onda su kao razlog za svoje stajalište, iza kojega je zapravo bila zavist i strah od propasti vlastitih promašenih rusificirajućih (rutenizirajućih) jezičnih koncepcija, naveli „novi jezik i latinicu“ (lingua nova et characteres latini), osnažujući ga k tomu i krivotvorenim potpisima dvaju biskupa – senjskoga biskupa Ivana Agatića i zagrebačkoga Franje Ergeljskoga. Horvat Kašićevu Apologiju drži jednim od prvih poznatih slavističkih spisa, u kojem njezin autor znanstveno dokazuje da sv. Jeronim niti je izmislio glagoljicu, niti preveo Bibliju Dalmatincima, jer je živio četiri stoljeća prije njihova dolaska u Dalmaciju, a svoj prijevod i izabrani štokavski idiom drži djelom važnim i neophodnim ne samo za duhovni narodni život, okrjepu i pouku, nego i za jezično-kulturno prosvjeđivanje.⁷

Iako prijevod Svetoga pisma nije uspio tiskati,⁸ Kašić je 1640. u Rimu objavio katolički obrednik Ritual rimski, među svećenstvom i pukom vrlo dobro prihvaćen. Time je potvrđeno ono što je Kašić govorio i Kongregaciji i protivnicima: da je jezični put i jekavski štokavski idiom koji je odabrao ne samo strukovno ispravan, nego i obgrljen kao općehrvatski. Pretisak prvotiska Kašićeva Rituala priredio je Vladimir Horvat 1993., poprativši ga pogovorom. Osim jezikom, Kašić se i odabranim slovopisnim sustavom od 25 znakova (*bukvica*) pokazao dobrim i promišljenim jezikoslovcem. Izložio ga je u gramatici 1604. i poslije u obliku kratkoga naputka

⁶ Kašićevu trodijelnu Apologiju s komentarima objavio je u Vrelima i prinosima (1993., 19) i Filologiji (s latinskim izvornikom i hrvatskim prijevodom; 2011., 57).

⁷ Kašić piše: „Naime, Dalmatinci, kao i svi Hrvati i Slavonci, trebaju osobito žudjeti za hrvatskim prijevodom, velikim trudom i radom odabranim od starih hrvatskih, te nedavno usklađenim s autentičnim latinskim prijevodom izdanja Vulgate, koji je sv. Jeronim Dalmata, veliki naučitelj, velikim dijelom vjernije preveo s hebrejskoga na latinski jezik i dao Latinima, ljudima svojega jezika, a ne Dalmatincima (kako sâm svjedoči u pismima Paulinu i Dezideriju te u Galeatskom prologu i drugdje vrlo često) te ga Latinska katolička crkva u naše vrijeme prihvatila, a rimski prvosvećenik obznanio i svim vjernicima objelodanjen predao kao jedini autentičan. (...) Kad je to tako, svi Hrvati koji ne znaju latinski jezik žarko žele i ištu ovaj odabrani prijevod Novoga i Staroga zavjeta, napisan dalmatinskim i hrvatskim jezikom, za koji smo pokazali da je vrlo potreban i vrlo koristan hrvatskim svećenicima i propovjednicima, te mole Sv. Apostolsku Stolicu i sv. Kongregaciju za širenje vjere da ga tiskom objelodani. (...) Korisno je uistinu za obraćanje duša, za pružanje mudrosti malenima; za učvršćivanje vjere, za prijetnju i strašenje, za kršenje tvrdog srca, za liječenje srdaca, za tješjenje izmučenih, za razveseljavanje, odvrćanje, poticanje i sokoljenje, prosvjetljavanje, raspaljivanje, obranu od đavla, razdiranje i osvajanje srdaca, rađanje sinova u Duhu, za hranu duše, za jačanje, za davanje vječnoga života. A nikakva se korist ne može od ovoga postići ako se čita na tuđem jeziku i ne razumije ono što se čita. Koja korist od skrivenog blaga i zatvorenog i zapečaćenog izvora?“ (prema Filologija, 2011., god. 57., str. 122., 120. – 121.).

⁸ Tiskan je tek 1999. – 2000. u Njemačkoj (Biblia Sacra – versio Illyrica; kritički aparat Petar Bašić; transliteracija Petar Bašić, Julije i Zlata Derossi).

za učenje pisanja i čitanja slova (metodom vezivanja samoglasnika uz pojedine suglasnike, tzv. *babica*) uvršćivao u druga djela (Način od meditacioni, Rim, 1613.; Pjesni duhovne od pohvala Božijeh, Rim, 1617.; Zrcalo duhovno, Venecija, 1621.; Nauk krstjanski kratak, Rim, 1633.), što je također Vladimir Horvat potanko opisao.⁹

Godine 1999. priredio je Horvat djelo Bartol Kašić prema Autobiografiji (1575. – 1625.) i građi (1625. – 1650.), a na njegov je prijedlog Hrvatski državni sabor proglasio godinu 1998. – 1999. Godinom Bartola Kašića, kojom prilikom je izdana i u školama podijeljena Horvatova brošura Bartol Kašić i četiri stoljeća hrvatskoga jezikoslovlja.

Kao redovnik istraživao je povijest Družbe Isusove u Hrvatskoj te objavio niz priloga o istaknutim isusovcima filozofima i javnim djelatnicima u zbornicima, časopisima *Vrela* i *prinosi* i *Obnovljeni život*, kojima je bio i urednikom, kao i zbornicima *Isusovci u Hrvata* (Zagreb – Beč, 1992.) i *Isusovci u Zagrebu u XX. stoljeću* (Zagreb – Beč, 2007.). U Zagrebačkom leksikonu Leksikografskoga zavoda (sv. 1., Zagreb, 2005.) autor je natuknica vezanih uz isusovačku baštinu: bazilika Presvetog Srca Isusova, isusovačka tiskara, isusovačke gimnazije, isusovački kolegiji i rezidencije, isusovačko kazalište. Priredio je hrvatsko izdanje spisa sv. Ignacija Loyolskoga Načela jezuita (Beograd, 1987.); kasnija izdanja pod naslovom *Načela duhovnosti* (Split, 2008., 2016.).

Očeva smrt te tragična poratna pogubljenja hrvatskih civila i vojnika bez suda i zakona usmjerila su Horvatova istraživanja posljednjih godina znanstvenoga rada prema povijesnoj temi NDH, logorskih stradalnika¹⁰ i ulozi zagrebačkoga nadbiskupa Alojzija Stepinca u ratnom vrtlogu i neposrednom poraču. I u tom je tematu njegov prinos velik, vjerski produbljen, a znanstveno potaknut traganjem za istinom.

O Alojziju Stepincu, moralnom svjetioniku hrvatskoga naroda u najkritičnijim trenucima njegove povijesti u 20. stoljeću, odvažnom protufašističkom i protunacističkom propovjedniku u porobljenoj Europi, napisao je pod pseudonomimom M. Landercy knjigu *Le cardinal Stepinac, martyr des droits de l'homme* (Pariz, 1981.; u hrvatskom prijevodu Ivana Zirduma objavljena u Zagrebu 1989., a prošireno i dopunjeno izdanje s naslovom *Kardinal Alojzije Stepinac mučenik za ljudska prava* izlazi u Zagrebu 2008.). Također je autor knjige *Kardinal Alojzije Stepinac* (Đakovački Selci, 1989.) te suurednik zbornika sa znanstvenoga skupa *Kardinal Stepinac – svjedok vremena i vizionar za treće tisućljeće* (Varaždin – Zagreb, 1999.).

Godine 2002. dodijeljena mu je Povelja Grada Paga za životno djelo, a 2015. u Zagrebu su mu u povodu 80. rođendana subraća, prijatelji i kolege priredili spomen-zbornik *Od Mure do mora, od Save do Seine*.

Nataša Bašić

⁹ V. Horvat, 2016., Kašićeve pravopisne upute, *Diacovensia*, god. 24., br. 2., str. 267. – 279.

¹⁰ S Igorom Vukićem, Stipom Pilićem i Blankom Matković suautor je knjige *Jasenovački logori – istraživanja* (Zagreb, 2015.).